

Poslední půlstoletí před světovou válkou žila Evropa i Amerika více než kdy před tím ve znamení vnější hospodářské politiky, jednotlivé státy zápasily o zahraniční odbytiště svých tovarů a plodin, zápasily o trh práce i finančních kapitálů. Po válce se tyto vztahy ještě zkomplikovaly a přiostrřily. Ve střední Evropě stalo se to mimo jiné i tím, že vznikly nové územní celky, vznikly nové a obnovené menší státy, jejichž výrobní a odbytové poměry se nemohly na ráz přizpůsobiti novému přeskupení; v Rusku prováděny pokusy novými metodami organizace výroby, dopravy i tržby, a v hospodářských styčných poměrech západní Evropy a Ameriky nastal veliký obrat obrovským vzestupem finanční síly Ameriky na úkor Anglie a Francie.

Vnější hospodářská politika začíná v poslední době již přerůstati ostatní mocenskou politiku států a dojde-li k nějaké mezinárodní dohodě proti válkám, opanuje mezinárodní obchodní politika tím více ještě pole. Stane se zbraní nekrvavých bojů, jejichž důsledky se přesunou přece jen na pole vnější politiky mocenské, neboť područí hospodářské je vždy velikým nebezpečím svobody politické a i sama nadvláda hospodářská stává se za dnešních poměrů nebezpečným surrogátem nadvlády politické.

Ale ač má a bude míti mezinárodní obchodní politika v příštím vývoji světových mocenských poměrů čím dál větší vliv, nedá se o ní říci, že by své úloze nějak zvlášt dobře rozuměla. Žila a žije dodnes spíše v zajetí časových hesel, než aby o ní rozhodovaly konkrétní hospodářská fakta a přesvědčivá indukce.

Úloha její není zajisté snadná a stává se za dnešní rostoucí spletitosti hospodářských zájmů jak ve vnitřních stycích obyvatelstva států, tak ve stycích mezinárodních čím dál obtížnější, poněvadž po většině plujeme stále ještě ve vodách metod merkantilismu, jehož zásadou bylo, sousedy v jednáních o vzájemných hospodářských stycích pokud možná obelstít — a nejenak se namnoze děje, když jde v těchto jednáních s cizinou o to, vyrovnati protichůdné zájmy různých vrstev domácího obyvatelstva: výrobců proti spotřebitelstvu, průmyslníků proti zemědělcům, podnikatelů proti zaměstnanectvu, finančních zájmů státu proti poplatnictvu a j. Na druhé straně nesmíme se však v tomto směru oddávati vidinám, že se dají kdy tyto materiální protichůdné zájmy, hruběji řečeno, tyto sobecké zájmy, jak jednotlivých vrstev uvnitř států, tak ve stycích mezi-

národních do té míry vyrovnati, aby všichni byli spokojeni. Ale nedosažitelný je tento ideál ne snad proto, že bychom nevěděli, jak by se dalo takovéhoho hospodářského míru a ráje na světě dosíci, vždyť v teorii je recept k tomu již dávno znám: každý, ať jednotlivec, ať národ, nechť prý vyrábí a dodává druhému to, co poměrně nejvýhodněji produkovati může a dovede; nýbrž provedení takového jednotné, ideální světové hospodářské organizace a dělby produkce je neuskutečnitelné pro dané p r i r o z e n é obtíže, jež se sotva kdy podaří úplně zdolati, i kdyby se našli geniové, kteří by dovedli takovouto všesvětovou organizaci uvést v život a kdyby se lidstvo tak povahově změnilo, že by z nás byli úplně nezištní nadpozemšťané, anebo bychom se stali nějakými strojovými „roboty“. Stačí jen uvést jedno: že by se lidé a produkční kapitály musili přeskupiti podle stanovišť surovin a přírodních energií, což ovšem zase předpokládá, že by byly podmínky živobytné, hmotné i kulturní, všude stejné. Je pravda, pohyblivost lidí stále stoupá a lidé by se stěhovali za výdělkem třeba na konec světa, víme také z historie, že se i celí národové stěhovali, a to za podmínek mnohem obtížnějších než dnes, rovněž kapitály stávají se víc a více mezinárodními, ale sotva kdo věří, že by se mohla vytvořiti jednotná světová hospodářská oblast, anebo třeba jen několik velkých světových oblastí, v nichž by se daly hospodářské a kulturní poměry obyvatelstva úplně egalizovati, nemluvě ani o politických předpokladech anebo důsledcích takovéto nové nějaké kolonisace.

Náhlych velkých světových hospodářských převratů tedy očekávati nelze, a to ani vlivem internacionály práce nebo internacionály kapitálu, pokud tato obě hnutí jsou míněna jako hnutí svépomocná, jdoucí svými cestami vedle organizace státní, ani vlivem úpravy veřejnoprávní jednotlivými státy, ať už autonomně, nehledíc k poměrům států druhých, anebo společnou dohodou více států, ať již revolučně ve směru státního socialismu, nebo státního kapitalismu, anebo evolučně a spíše kompromisně na základě hospodářského individualismu a více nebo méně prakticky politiky liberální nebo ochranářské, anebo konečně ani vlivem nějakých nových teorií komunismu nebo universalismu. Všechny tyto směry zůstanou na dohlednou dobu do budoucna vskutku spíše jen hesly, o něž radikálové všech uvedených názorů povedou boje jak ve vnitřním životě hospodářském, tak v hospodářských stycích mezinárodních, ale vnitřní hospodářský život v jednotlivých státech půjde přece jen všude svým osobitým rázem, půjde svou cestou a nějaké pronikavější všeobecné znivelisování a zcentralisování hospodářského života, buďsi jako důsledek společné hospodářské politiky anebo jako podmínka pro ni, sotva se dá v dohledné době očekávati.

Poněvadž skutečný hospodářský život a vnější hospodářské styky plují mezi těmito hesly a nepřímým jim podléhají, ba jsou často přímým kompromisem mezi nimi, měli bychom studovati podrobně a konkrétně, ne jen nějak filosoficky a abstraktně, jak by se jednotlivé tyto metody organisace a jejich prostředky světové produkce a mezinárodních styků osvědčily. Bohužel, nemáme ani u nás, ani jinde dostatečných statistických podkladů, ani jiných neustranných pomůcek, a není ani dost zapracovaných vynikajících odborníků, anebo nedocházejí jejich hlasy v zpolitisovaném, třídně silně zbarveném a zainteresovaném ovzduší všech těch četných mezinárodních korporací ohlasu, jak hubené dosud výsledky všech těchto spíše jen representačních schůzí ukazují. V poslední době dán v Ženevě podnět, aby se aspoň v některých oborech začalo pracovati pronikavěji, zejména v otázce celní ochrany a v otázkách měnových. Doufejme, že tím získá aspoň teorie, nebo mají-li na takovýchto konferencích obtížnou cestu již usnesení o hospodářských problémech v teorii, jež zatím nikoho nic nestojí, je mnohem nesnadnější praktické jich provádění — vzpomínám tu ženevského vota o uvolnění celní ochrany, pro něž v teorii jsou všichni, ovšem po svém způsobu: v Anglii si představují, abych uvedl příklad, provádění snižování cel tak, že by Anglie zavedla nejprve poměrně značná cla, spíše povahy negociační, aby tím donutila druhé země k ústupkům — ale skutečnost je pak jiná.

Všimněme si některých zmíněných časových sporných otázek obchodní politiky a jejich řešení podrobněji.

Začneme některými věcmi speciálními „starého slohu“ a pak teprve přejdeme k otázkám širším a očekávaným proudům „novým“.

V poslední době dovolávaly se zemědělské a cukerní kruhy v Československu státní podpory průmyslu cukerního, který je ohrožen snížením cla v Anglii na surovinu, kdežto clo na rafinádu zůstalo stejné. Anglie chce touto celní ochranou umožniti vznik domácích rafinerií, aby poskytly práci domácímu dělnictvu, jehož nezaměstnanost se stává v poslední době hroživou. Počítá se prý, že by se dalo tímto způsobem opatřiti zaměstnání snad 20.000 dělníků z celého počtu 1.400.000 nezaměstnaných. Takováto státní podpora, ať jako daňová nebo dopravní úleva, nebo jako subvence anebo jako výrobní prémie věnovaná, je účelna, způsobí-li národnímu hospodářství jako celku více užitku než je na druhé straně újma, kterou utrpí ostatní produkční odvětví, jež musí na tyto státní podpory připláceti. Uvažujeme-li podrobněji, co je tímto prospěchem celku konkrétně míněno, netřeba zapadat do abstraktních rozborů a do nějakých sociologických imponderabilí.

V pravidelných, vyrovnaných poměrech musí se produkce pro odbyt v cizině stejně soukromohospodářsky vypláceti jako

produkce pro trh domácí, tedy prodejní ceny v cizině a ceny na domácích trzích jsou reálně paritní. Ba produkce každého územního celku je v ustálených poměrech tak přizpůsobena poměrům domácí spotřeby a odbytu do ciziny a dovozu z ciziny, že se dovoz a vývoz, doplněny dalšími složkami platební bilance, cenově vyrovnávají. Tuto cenovou rovnováhu prostředkuje poměr cen měnových jednic styčných zemí a naopak vzájemný poměr měn je založen na rovnováze jejich platebních bilancí. V takovýchto samočinně vyvážených poměrech nejen že každá země dováží potřebné potraviny, suroviny a tovary, jichž v domácí zemi není nebo není jich dostatek a vyváží přebytečné potraviny, suroviny a tovary, ale zároveň jsou produkční poměry urovnány tak, že práce i finanční kapitály, v zařízeních produkčních trčící, jsou přiměřeně zaměstnány. Tímto způsobem každá země nejen že svým vývozem platí dovozy, jichž jest jí a jejímu obyvatelstvu nezbytně potřebí, aby se uživilo a zaměstnalo, ale musí vyvážeti za cen v cizině přijatelných, za cen soutěžných.

Musí tedy uměti produkovati relativně výhodněji než cizina, takže u věcí, jejichž vývoz není nezbytně, jaksi nouzově za daných poměrů nutný, musí se za vyvezenou jednici domácí práce a jednici finančního kapitálu, vtělenou a vázanou jak v hmotné substanci zboží, tak v úplatě za konanou práci, směniti ve styku s cizinou reálně více. Pokud tedy nejde o vývoz a dovoz věcí monopolních a o dovoz věcí nezbytně potřebných, anebo rovněž o jakýsi vývoz nouzový, musí každá země produkovati vývozní produkty reálně levněji než příslušná země dovozní a zároveň tak výhodně, aby mohla úspěšně soutěžiti s jinými zeměmi na trzích těchto produktů v cizině.

Nevyhovuje-li některá země tomuto základnímu požadavku, bylo by marné úsilí, chtítí snad nějakými pomocnými opatřeními některou domácí výrobní produkci trvale udržovati, ať již by se tak dalo na úkor domácí spotřeby, že by totiž domácí ceny byly vyšší než ceny vývozní, anebo by se tak dalo úlevami daňovými nebo dopravními anebo přímými vývozními prémiemi. Ve všech těchto případech může se jednati jen o výpomocné opatření přechodné, jež jde na vrub ostatních odvětví produkčních, buď že byla porušena svrchu zmíněná rovnováha produkce a vyvinula se některá odvětví produkční příliš jednostranně nad pravidelný dosavadní odbyt, ať již nemírným rozšiřováním podniků, nebo změnou územních poměrů v druhých konkurenčních vývozních zemích anebo konečně náhlými obrannými opatřeními v zemích dovozních, jako v našem případě u cukru.

Musí-li stát pomáhati některému odvětví produkčnímu umělými prostředky, aby se udrželo na trzích v cizině, protože toto odvětví nedovede cenově soutěžiti s produkcí ostatních soutěžců anebo proto, že je relativně nadprodukce v tomto odvětví, jde

vždy o to, buď usnadniti onomu odvětví přechod k poměrům pravidelným, vyrovnaným, v nichž by vlastní silou dovedlo čeliti normálně soutěži ostatní cizozemské nabídky v zemích vývozních, anebo u skutečně relativně světově nadprodukce usnadniti mu přeorientování na produkci jinou.

V prvním případě jsou dvě cesty, jimiž je třeba náprava možná, totiž organické zlevnění výroby jejím z hospodárnějším, lepším využitím hmotných pomůcek produkčních i práce, a technickým jejím zdokonalením, anebo násilné zlevnění výroby snížením mezd, jež má arcit' v zápětí, jde-li o rozšířenější obor průmyslový, snížení blahobytné úrovně obyvatelstva vůbec. Ostatně také vydatnější zmíněné přímé i nepřímé podpory některého strádajícího odvětví výrobního, pokud je značněji v zemi rozšířeno, musí na konec vyzníti obdobně: nejsou-li ostatní odvětví produkční, na jichž vrub se některá jiná odvětví sanují, dosti výnosná, aby tuto novou „daň" snesla, a nemohou-li ji paralysovati nějakým z hospodárnějším a zdokonalením produkce, musí výrobky své zdražiti, což má u význačnějších odvětví za následek všeobecného zvýšení cen čili za okolností jinak stejných pokles reálné blahobytné úrovně obyvatelstva.

Někdy stačí také jen nominálně snížení soukromohospodářského finančního kapitálu v podniku druhdy investovaného, čímž dosavadní vlastníci těchto podniků utrpí sice ztráty, ale podnik může za nových poměrů poskytovati přiměřeného zúčtení finančního kapitálu, ač jinak náklady produkční a ceny tovarů se nezměnily. Koupil-li někdo řepný statek, hektar po 30.000 Kč, nebude se moci dopočítati snad ani sebe hubenějšího výnosu, kdežto koupil-li pak tento statek nový majitel po 6.000 Kč za hektar, bude v poměrech daleko příznivějších. Podobně zadluží-li se statek za vysokých cen pozemků příliš, nebude moci nikam, kdežto nový majitel bude moci po odpise dluhů snad dobře vycházeti. Totéž je u podniků průmyslových. Draze vybudované podniky padají, přecházejí levněji do nových rukou a tu pak prospívají. Jenže ovšem takovéto zdánlivě pouze soukromohospodářské ztráty jednotlivců, jsou téměř vždy zároveň ztrátou celku, ne sice přímo, ale nepřímo, poněvadž byly tyto podniky původně nehospodárně budovány a tím nehospodárně absorbovaly část reálných statků, jichž mohlo býti užito účelněji, hospodárněji.

Musí-li se některé produkční odvětví přebudovati na produkci jinou, je to týž případ. Dosavadní majitelé podniků ztrácejí soukromohospodářsky, ale nepřímo tím celek utrpí rovněž, poněvadž byly do těchto podniků investovány skutečné, reálné statky, jež se stanou bezcennými.

Hůře jest, není-li v takovýchto případech tento přesun a přechod na jiný druh produkce snadno možný a musí se udržo-

vati ona nevýhodná produkce po nějaký čas jako nouzová. Pak žije z výnosů produkcí druhých a zhoršuje jejich rentabilitu anebo dokonce způsobí pokles všeobecné úrovně blahobytné snížením reálných důchodů pracovních i kapitálových. A je věcí velmi obtížnou a choulostivou, konkrétně vyšetřiti a vypočítati, v kterém případě je tato újma národohospodářského celku menší, zda když se ona nevýnosná produkce udržuje uměle podporami na vrub druhých odvětví produkčních, anebo když by se zúžila anebo snad i úplně opustila. Ale tolik je jisto: vyslovené cukerní prémie nebo nějakou restituci spotřební cukerní daně ani jiné přímé subvence rafineriím zavéstí není možno, poněvadž by vyvolala v Anglii antidumpingová opatření, a rovněž značnější zvýšení cen cukru pro domácí spotřebu by bylo velmi nepopulární, nehledě ani k tomu, že by se spotřeba cukru tímto opatřením jistě snížila.

Také se často u cukru poukazuje, že by se dalo naši relativně nadprodukcí cukru čeliti zvýšením domácí spotřeby cukru. Ale ani tato cesta odpomoci není jednoduchá a mimo to je velmi zdlouhavá: vždyť musily by se prve zvýšiti reálné důchody širokých vrstev spotřebitelstva, aby mohly kupovati více cukru, to jest cukru přepychovější spotřeby nad nynější úroveň. Ale zvýšiti trvale reálné důchody je možno jen zvýšením produktivity, tedy zhospodárněním a technickým zdokonalením produkce, a ne jen nějakým pouze formálním číselným zvýšením důchodů za současného podržení cen, anebo jen nějakým násilným chvilkovým přesunem mezi důchodem práce a důchodem kapitálu. Správně jádro věci vystihlo dělnictvo v Americe: tam není socialismu ve smyslu našem, totiž ve smyslu zápasu o důchod mezi prací a kapitálem, naopak, z jara 1928 vyhlásilo dělnické ústředí v N. Yorku, že se musí dělnictvo domáhati při dělbě důchodů takového podílu, ne aby se jen udržela jeho nynější úroveň živobytná, nýbrž aby poměrně stoupala se vzestupem produktivity, aby tak dělník nezůstával v úrovni životní relativně zpět za ostatními vrstvami. Ale ovšem takovéto zorganizování a technické zdokonalení produkce nedá se nějak nadekretovati anebo násilím vynutiti.

Jiná časová bolest nynějších hospodářských poměrů jest agrární krise a otázka zemědělských cel.

V Československu byla zavedena obilní cla, ač nejsme v obilí soběstační, a zemědělci se domáhají další ochrany chovu dobytka, o němž se stále tvrdí, že se nevyplácí; v Německu nařikají zemědělci na vysoké zadlužení a domáhají se státní podpory; v Americe farmáři utíkají z farem a podpora jich stala se jedním z hesel strany republikánské pro volbu presidenta, a v Rusku stěžují si sedláci na drahotu průmyslových tovarů a na nízké ceny obilí, známý to problém „cenových nůžek“.

Jako červená nit se táhne v pozadí všech těchto stesků zemědělců zase otázka, jak zemědělskou produkci zaříditi, aby soukromohospodářská její výnosnost stoupla, aby nepotřebovala ani ochrany celní, kterou se za pravidelných okolností zdražují zemědělské plodiny a maso domácí spotřebě, ani mimořádných pomocí z výnosů národní produkce jiné. Zemědělská produkce má u velkých a středních hospodářstev povahu kapitalistických podniků, ač to zní snad paradoxně: v půdě a potřebných zařízeních je totiž investován značný finanční kapitál, kdežto činitel lidské práce ustupuje do pozadí, a veškerá produkce se děje pro trh; naopak vlastníci malých hospodářstev dbají spíše soběstačnosti a hledí tu uhájití živobytí hlavně vlastní prací. Velkým a středním podnikům záleží v první řadě na tržních cenách obilí, řepy a dobytka, ty hlavně rozhodují o výnosnosti podniku, t. j. o zúročení kapitálu v podnicích investovaných, zdražení průmyslových tovarů denní potřeby se jich dotýká poměrně méně; jim je zvýšení agrárních cel vítáno a vyššími cly průmyslovými trpí poměrně málo. Tito velcí a střední zemědělci mají tedy v politice celní spíše tendence ochranné a to tím více, že se ve světovou produkci obilnou stále zabírají nové půdy, levně nakoupené, takže se mohou jejich vlastníci spokojiti poměrně nízkým výnosem, kdežto ve střední Evropě jsou ceny půdy vysoké a každé zdražení tržní ceny obilí, byť i bylo zřejmým důsledkem zvýšené ochrany celní, se ihned při výpočtu ceny při převodu pozemků do nových rukou kapitalisuje a ceny pozemků zvyšuje a také vyšší zadlužení jich umožňuje, takže každý zvrat cen znamená zbytečné přesuny vlastnictví soukromohospodářských finančních kapitálů. Proto také snižování dovozních cel naráží vždy na prudký odpor zemědělců, zvláště jsou-li zemědělské usedlosti značněji zadluženy, jako vidíme nyní v Německu, kde se všechny hlasy shodují v tom, že vhodná doba pro odstranění nebo snížení zemědělských cel byla zameškána, totiž za poklesu marky, kdy se každý hleděl dluhů zbaviti. Cla se přesunují na domácí tržní ceny obyčejně ne sice úplně, pokud není domácí produkce zkartelována, ale v poměru naléhavosti dovozu cizího obilí, a o kapitalisovaný pokles cen se snižuje tržní cena půdy. Vyjde-li při tom hypotekárný věřitel na prázdno, ztrácí se jeho pohledávka, kapitálová to úspora, sice zdánlivě jen subjektivně, poněvadž nový majitel má pozemek o týž peníz levněji, ale vynáší-li mu pozemek jen důchod, odpovídající nové nižší ceně, jde tu přece jen o národohospodářskou ztrátu skutečnou. A podobně je tomu i prodává-li se za klesajících výnosů pozemek nezadlužený. Přehled se ztěžuje ještě také tím, že se ceny pozemků stanoví kapitalisační výnosu se zřetelem na platnou do té doby míru úrokovou.

Hlavně záleží u pozemků jako u jiných produkčních kapitálů na skutečném reálném ryzím výnosu, na reálné produktivitě. Má sice zemědělská produkce proti jiným produkčním odvětvím známou nesnáz, že se nedá libovolně vystupňovati, poněvadž jakmile se dosáhne určitého maxima, pak se další oběti hmotných produktivních pomůcek a další oběti práce již nevyplácejí. Ale jednak je všude za nynějšiho stupně intenzity pěstby ještě k této mezi daleko, jednak se může zemědělská produkce tomuto zákonu klesající produktivity uhnouti větším zprůmyslověním produkce rostlinné i živočišné volbou vhodných druhů obilí se zřetelem na chemické vlastnosti a pečivost mouky, což je nyní heslem ve Spojených státech amerických — tam se připláčí k základní ceně pšenice značná prémie na každé procento obsahu proteinového, ale zdá se, že je v tomto opatření zároveň obrana proti dovozu pšenice kanadské — po případě spolupráce s mlýny, chov ušlechtilých druhů dobytka pro mléko a na žír. Jde tu vesměs v podstatě o jakousi částečnou emancipaci od výhradně závislosti na orné půdě, jejíž rozloha jest v každé středoevropské zemi obmezena a o přesun těžiště na ostatní činitele produkční: na hmotné pomůcky produkční a na strojovou práci.

Takovouto zušlechtěnou a zindustrialisovanou produkcí uniknou naše země zároveň soutěži zemí obilí a dobytek extensivně pěstujících, jež budou míti vždy svými přírodními příznivějšími podmínkami v této extensivní produkci před zeměmi druhými jakýsi přirozený náskok, a nebudou pak snad ani naše země potřebovati celní ochrany do té míry jako dosud. Vždyť tímto způsobem dospěje každá země k jakési kvalitnější soběstačnosti, soběstačnosti vyššího řádu než je nouzová soběstačnost nejprimitivnějších potřeb živobytných, třeba musila takováto země dovážeti pro svou intenzivní pěstbu obilí strojená hnojiva a pro svůj chov dobytka kukuřici z cizozemska. Bude to asi týž poměr jako u průmyslu, který musí dovážeti suroviny z ciziny.

Předpokladem pro takovouto kvalifikovanější produkci zemědělskou, podobně jako u světové dělby produkce průmyslové, ačť je, že by se každá země věnovala produkci, pro niž má podmínky úspěchu. Ovšem nestačil by tu asi jen nějaký rozvrh produkce podle tak řečených přírodních podmínek, za něžž se pod heslem „Zpět k přírodě“ novější geoeconomické přimlouvají; vždyť dnes kapitálové pomůcky produkční a školená umělá práce a organizace obou mají týž vliv, ne-li vliv větší, než ony přírodní podmínky, třeba že dnes nastává reakce vskutku v tom směru, aby se průmysl vracel do zemí svých surovin, nebo se tam vštěpoval. Byl by tedy tímto způsobem nepřímo také podporován vývoji ve smyslu zásad hospodářského liberalismu, aby

se každá země věnovala té produkci, pro niž má nejpříznivější podmínky, čímž by se skutečně státy stávaly postupně společnou produkční a spotřební oblastí hospodářskou s ideálně rozvrženou dělbou produkce.

Takovýmto způsobem by se dala zejména zvýšiti produktivita čili v našich poměrech celková rentabilita veškerých odvětví produkčních, základní to požadavek každého hospodářského a sociálního vývoje a pokroku, poněvadž by se dala v takovýchto větších hospodářských oblastech provésti mnohem pronikavěji mimo jiné i produkce hromadná, ba i hospodářské krise by se v takovýchto větších oblastech vyskytovaly snad řidčeji.

Hlavním korelátém takto účelně provedené dělby produkce ve větších hospodářských svazech států by bylo, že by se ve všech státech takovýto svaz tvořil tvořících musila prováděti jednotná hospodářská politika celní, dopravní, daňová a sociální.

Nejsou tedy předpoklady a poměry, za nichž by takovéto vyšší hospodářské celky styčných států se mohly uskutečniti a mohly prospívati, jednoduché, uvážíme-li, že přes onen zásadný požadavek společné dohody a dělby produkce podle daných objektivních předpokladů a podmínek každého státu zůstává za dnešní soukromohospodářské organisace výroby hlavní vzpruhou snaha, aby každý podnikatel docílil největších soukromohospodářských zisků a bezprostřední úspěch vnějších hospodářských styků s cizinou jeví se přece jen za podmínek jinak stejných součtem těchto soukromohospodářských zisků, třeba se toto stanovisko zdálo merkantilisticky zastaralé. Není jistě nemožné, zaříditi produkci tak, aby u ní nebylo soukromohospodářských zisků a přece byla úspěšná a na vzestupu, v níž by se úspěchy jevily jen ve stupňované objektivně kvantitativné a kvalitativně produktivitě, poměrné její vyšší vydatnosti v poměru k obětovaným nákladům produkčním, kde by subjektivní vliv poptávky byl úplně vyřazen, kde by tedy vládli i jakýsi plánovitý komunismus spotřeby, vycházející z daných kvant produkce, ale takováto nějaká úřední reglementace produkce nutně předpokládá nejen vyvlastnění produkčních kapítalů a půdy, aby se jimi mohlo libovolně podle potřeby disponovati, ale předpokládá zároveň jakési vyvlastnění práce, tedy zavedení jakéhosi novodobého pracovního přímusu nebo nevolnictví, poněvadž by musilo ono ústředí míti možnost i tou volně disponovati. Jak by se při tom všem vedlo národním, státním a duchovým ideálům, jest jasno.

Takovéto plány zůstanou ostatně pro dlouhou ještě dobu utopiemi, nikomu také, kdo plaiduje pro nějaké větší hospodářské seskupení evropských států, ani nenapadlo vésti věc do takovýchto důsledků. Tím je zároveň řečeno, že budou tyto vše-

chny snahy o hospodářské svazy států vždy jen jakýmsi kompromisem a zůstanou vždycky tak trochu přece jen hrou, kdo s koho, ovšem hrou, zápasem ve formách společensky korektních.

A tyto společensky korektní formy páni diplomaté a obchodní politikové nyní hledají.

Osvědčeným prostředkem v tomto směru jsou obchodní smlouvy, u nichž obyčejně obě strany si libují, že to vyhrály, a o nichž se i teoretikové prou, jsou-li nástrojem zásadně povahy ochránářské či prostředkem hospodářského liberalismu.

V dnešních dobách slouží státní obchodní smlouvy spíše hospodářskému sblížení států, téměř vždy se po nových smlouvách zvýší obraty vnější tržby příslušných zemí, a jsou tedy podpůrným prostředkem ve směru volné světové tržby; jsou zároveň i jakýmsi kompromisem mezi ideou samostatných svébytných územních států a mezi směrem světohospodářské svobody tržby.

Ještě účinnějším a vhodnějším prostředkem pro hospodářské sblížení států a pro zavedení jakéhosi společného celního režimu v nich a tudíž jakési předpravy pro další užší sblížení skupením některých států v celní unii jsou smlouvy s doložkou o největších výhodách anebo smlouvy výhradně jen na této doložce budované.

V letech 1860., v době hospodářského liberalismu, byla doložka o největších výhodách jakýmsi vyvrcholením snah po hospodářském sblížení států. Povolovaly se jí všem státům, s nimiž dosud byly obdobné smlouvy učiněny, mlčky a bez kompenzací všechny výhody, kterých se dosud dostalo anebo budoucně dostane dosavadními a příštími obchodními nebo státními smlouvami kterémukoli státu jinému. Když pak v letech 1890. nadšení hospodářského liberalismu ochablo a přišla vlna ochránářská, byl zatlačen do pozadí i vliv doložky o největších výhodách a hledány naopak cesty, kterak různými oklikami jejímu vlivu uniknouti, i když pro forma v obchodních smlouvách obsažena byla. V oné době specialisovaných smluv celních a specialisovaného ochránářství arcit' doložka o největších výhodách byla jakýmsi archaismem. Ale mírovými smlouvami z r. 1919 přišla opět k slovu — v nejnovější době se k ní přiklonila i Francie, ač jí dříve nikdy nepřála — a považují se smlouvy o největších výhodách i dnes namnoze za vhodný krok všeobecnému snížení cel a tudíž za prostředek svobodotržebnický. Bezprostřední následek všeobecnějšího proniknutí těchto smluv o největších výhodách by arcit' byl zprvu spíše pokles spotřeby ve všech styčných zemích, poněvadž by působily jako nepřímé daně, ale později snad by se dostavil další důsledek národohospodářský, že by se

mohla dělba produkce provést mezi styčnými státy vskutku racionálněji.

Byly totiž novou územní úpravou střední Evropy a jejím rozčleněním v menší státy, z nichž některé, mimo jiné zvláště Československo, jsou zřejmě odkázány ve většině svého průmyslu na vývoz, vyvolány znovu svobodotržebnické proudy, aby se umožnilo nebo připravilo hospodářské sblížení, po případě nějaké hospodářské seskupení těchto států. Tyto snahy nevznikly ostatně jen na poli vlastní obchodní politiky, nýbrž mají pozadí širší; na jedné straně jsou to socialisté, kteří jsou zásadní zastánci liberalistické politiky a podporují tyto snahy po hospodářském sblížení států z pochopitelných příčin v zájmu vrstev dělnických, na druhé straně pak hledí se sblížit podnikatelé jednotlivých odvětví produkčních různých států a tvoří mezinárodní kartely, aby se dohodly o odbytištích a cenách odbytových a také i z hlubších důvodů, aby tímto způsobem umožnili mezinárodní dělbu práce a tím i racionálnější a levnější produkci hromadnou.

Tento svépomocný autonomní proud podnikatelů různých států vyřešil v některých oborech nejen konkurenční spory o světový trh mezi producenty různých států a učinil to poměrně jednodušeji a s menším aparátem než mívají po ruce státní orgány politiky obchodní, ale dovedl dokonce paralyzovati a vyrovnati i překážky, jež se jednotnému postupu jednotlivých oborů průmyslových staví v cestu různou úpravou cel v jednotlivých státech. Vznikla proto otázka, zda by nebylo možno tímto způsobem snáze dojíti k dohodě o mezinárodní úpravě hospodářských styků mezistátních než vlastní státní obchodní politikou. A dokonce i v Ženevě, vidouce, jak těžko státní aparáty v hospodářských oborech pracují, se přiklonili nejnověji k mínění, že by se touto cestou došlo snad dříve k cíli než nějakými státními formulami, anebo že by se tímto způsobem dala aspoň připravit cesta pozdějším vlastním státním smlouvám obchodním, měly-li by konkrétnější oporu a předprahu v provedené úpravě na základech soukromohospodářských. Tato předpraha by se mohla týkati některých konkrétních otázek, jež by pak při uzavírání obchodních smluv, v stejném duchu a na společném základě pracovaných, byly již vyřešeny a jež je vskutku třeba studovati na konkrétních provozovacích poměrech jednotlivých oborů průmyslu a ne jen nějak šablonovitě, jako: které by mělo býti rozpětí mezi clem na tovar a na surovinu, které jsou rozdíly v živobytých nákladech v různých zemích a v různých oborech průmyslu, kterak by se měl bráti zřetel na země, v nichž průmysl teprve vzniká a j.

Ba ženevská konference zřejmě se přiklonila k náhledu, že by se sotva dalo nyní provést ve všech zemích i jen nějaké stej-

homěrně procentní snížení trvajících cel anebo aby se ustanovila snad u všech zemí nepřekročitelná maximální mez sazeb celních. I tyto věci daly by se po náhledu ženevské konference provést spíše v jednotlivých oborech průmyslových zúčastněných států a mohla by tato úprava býti vhodnou předpravou pro věci další.

Vyskytly se sice také různé konkrétní návrhy celních unii zemí evropských: Coudenhove-ova Panevropa (bez Anglie a Ruska), Hantoso-va Střední Evropa, jako druhdy Naumannova Mitteleurope (Německo a nástupnické státy), Göhrého a j., ale na uskutečnění jich v dohledné době asi sotva dojde, přes to, že všichni uznávají technické a hospodářské výhody, jež by měla takováto společná organizace a dělba evropské nebo dokonce všesvětové produkce. Vadí důvody politické. Dovolávají se tu nějakých etických důvodů, že západní a střední Evropa tvoří vlastně jednotnou oblast společné kultury a společné morálky, je málo platné.

Kelloggův protiválečný pakt znamená sice veliký krok vpřed, hlavně na poli mezinárodní morálky, ale musilo by se v tomto směru jíti mnohem dále, aby plány takového nějakého středoevropského nebo všeevropského nebo dokonce ještě širšího universalismu měly skutečný úspěch, aby posloužily trvale hospodářskému vzestupu všeho lidstva: musilo by dojít na skutečné odpolitování národů, jež by však jistě vedlo k poněkud náhlému odnárodňování a jemu v zápětí by šel úpadek národních kultur a kulturní úpadek vůbec. Nehledě ani k tomu, že by se dalo těchto hesel hospodářského seskupení států v jednotné hospodářsky řízené území zneužít k účelům politickým, aby větší a silnější státy ovládaly tímto méně nápadným způsobem státy a národy menší, aby se tak prohrané války přeče jen na konec nějak vyhrály.

Obchodní politika všech států, zvláště států značněji na vývoz odkázaných, nemá za takovýchto poměrů úlohu záviděníhodnou. Pluje, musí plouti v samých kompromisech, neboť v teorii všichni jsou pro hospodářské sblížení a světový hospodářský mír — pokud to nikoho nic nestojí. Ale poněvadž vývozci ve všech státech vyvážejí, aby docílili soukromohospodářských zisků, což tedy znamená, že se musí do ciziny prodávat i aspoň tak draho jako doma, a poněvadž vnější hospodářské styky musí býti platebně v rovnováze, to je, zač všichni vývozci do ciziny prodají zboží, osobních úkonů a jiných služeb, právě za tolik mohou dovozci z ciziny koupiti — zrovna tak jako každý podnikatel jednatel musí vše, co za určité období koupil, zaplatit tím, co za toto období prodal, a jen docílený zisk mu zůstane — a na této rovnováze je založena stabilita měnová, a na té mají všichni stejný zájem, nejen dovozci a vývozci zboží,

služeb a finančních kapitálů, a jest tudíž otázka měny záležitostí celonárodní a veřejnou: musí obchodní politika styčných států nezřídká různými opatřeními chrániti po případě i uměle vývozními prémiemi, pokud některý vývozní průmysl produkuje reálně draže než ostatní země na trzích cizích souěžící anebo je nucen vyvážeti více, než světový trh za dané produkční ceny může skoupiti, soukromohospodářské zájmy vývozců, to jest jejich vývozní zisky, jen aby se rovnováha měnová udržela, a činí tak ovšem na vrub domácích příslušníků, kteří musí daněmi opatřiti prostředky na výplatu oněch prémií. Podobným způsobem chrání obchodní politika někdy domácí produkci, to jest její soukromohospodářské zisky, dovozními cly rovněž na úkor domácích příslušníků, na vrub domácích konsumentů. Má tedy nezřídká vnější obchodní politika nevděčnou a obtížnou úlohu, prostředkovati na jedné straně mezi soukromohospodářskými nároky vývozců na zisk a mezi zájmy všech ostatních státních příslušníků, a vyrovnávati nestejný vývoj různých odvětví výroby a nestejný stupeň její vyspělosti, nestejně bohatství finančních kapitálů, nestejně přírodní poměry, nestejně úrovně živobytné pracujících vrstev a nestejná břemena sociální a daňová, poněvažž ideální poměry skutečné rovnováhy vnějších hospodářských styků v tom smyslu, aby každý stát vyvážel do ciziny jen ty věci, které produkuje vskutku nejvýhodněji, takže by se vývoz do ciziny ze všech zemí udržoval vlastní silou, téměř nikde nejsou a byly dávno již nestejným vývojem, mimo jiné vlivem mezinárodních úvěrových kapitálů, rozrušeny.

A úloha obchodní politiky je tím obtížnější, že není si jasné tohoto pravého stavu věci vědoma, že se často obchodní politika považuje více za nějaké diplomatické umění a zapomíná se, že vlastním jejím podkladem jsou oblasti soukromohospodářské jednotlivých oborů výroby, dopravy a tržby. Měla by býti proto založena na prostých konkrétních údajích, na soukromohospodářských výpočtech, pak by se obchodně politická jednání velmi zjednodušila. Bohužel, je tím částečně vinna národohospodářská věda sama: i ta totiž stále si dobře neujasňuje, že vlastních nějakých národohospodářských otázek za dnešní organisace výroby a tržby není, že jsou to vesměs otázky soukromohospodářské, jenže všech příslušníků národa, ba že i otázky sociální jsou vesměs za dnešních poměrů podmíněny úspěšností soukromohospodářské produkce; nebo nejdříve tu musí býti někdo, kdo umí nějaké to plus produkovati, to je v našich poměrech vydělati, aby někdo jiný, třeba snad sám stát, to mohl pak jako „důchody“ rozděleti nebo dokonce rozdávati. (10. IX. 1928.)